

BYZANTINON ΠΕΡΙΑΠΤΟΝ

Ἐν τῷ Ἐπιτροπικῷ τοῦ ἐν Βερροῖα ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου ἀπόκειται ἀξιολογώτατον χάλκινον περίαπτον, τοῦ ὁποίου τὴν ὑπαρξιν ἔμαθον χάρις εἰς τὴν εὐγενῆ καλωσύνην τοῦ ἐκεῖ Ἐπιτρόπου καὶ πολυτίμου φίλου κ. Ἀ. Αὔξεντιου.

Εἰκ. 1. Χάλκινον περίαπτον ἐν τῷ ναῷ Ἁγ. Ἀντωνίου Βερροίας.

Τὸ περίαπτον τοῦτο εἶναι πλάξ χαλκῆ τετράγωνος (0,09×0,09 παχ. 0,006) (Εἰκ. 1)¹. Ἐπὶ τῆς κυρίας ὕψεως ἐντὸς ἐλαφρῶς προεξέχοντος πλαισίου εἰκονίζονται ἀνάγλυφοι τρεῖς ἅγιοι ὄρθιοι κατὰ σειρὰν οἱ ἕξῃς δηλούμενοι διὰ τῶν ἐκατέρωθεν αὐτῶν ἐπιγραφῶν.

¹ Ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν ἐγένετο ἐκ γυψίνου ἐκμαγείου, καθ' ὅσον ἡ φωτογράφησις τῆς πλακῆς ἦτο λίαν δυσχερὴς ὡς ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς αὐτῆς κατιώσεως.

Ο Α(γιος) ΒΑCΙ||ΛΕΙΟC. Παρίσταται ἔντελῶς κατ' ἐνώπιον κάμπτων ἑλαφρῶς τὸν δεξιὸν πόδα. Φέρει τὴν ἀρχιερατικὴν αὐτοῦ στολὴν καὶ κρατεῖ διὰ τῆς ὑπὸ τὸ φελόνιον εὐρισκομένης ἀριστεραῆς χειρὸς τὸ εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον στηρίζει καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς.

Ο ΑΓΙΟC||ΔΗΜΗΤΟΙΟC¹. Ἴσταται κατ' ἐνώπιον κάμπτων ὁμοίως ὀλίγον τὸν δεξιὸν πόδα. Εἶναι ἐνδεδυμένος χιτῶνα μετὰ διακεκοσμημένης εἰς τὸ κάτω μέρος παρυφῆς καὶ γλαμύδα μετὰ ταβλίου. Εἰς τὴν δεξιὰν φέρει σταυρόν, διὰ δὲ τῆς ἀριστεραῆς ἔξερχομένης ἐκ τῆς ἀνασυρομένης γλαμύδος, κρατεῖ ξίφος εὐρισκόμενον ἐντὸς τῆς θήκης αὐτοῦ.

Ο Α(γιος) ΓΡΗΓΟΡΙΟ(ς)||Ο ΘΕΟΛΟ(γος). Εἰς στάσιν σχεδὸν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ Ἁγ. Βασιλείου καὶ μὲ μικρὰς μόνον διαφορὰς ὡς πρὸς τὴν θέσιν τοῦ εὐαγγελίου, ἐνταῦθα εἰκονιζομένου ἐντελῶς ὀρθίου, καὶ ὡς πρὸς τὴν διάθεσιν τοῦ ὄμοφορίου περιβάλλοντος τὸν λαιμὸν τοῦ Ἁγίου.

Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως τῆς πλακὸς (Εἰκ. 2) ὑπάρχει κατὰ μὲν τὴν ἀριστερὰν ὀρθὴν πλευρὰν κόσμημα ἀποτελούμενον ἐκ δύο σειρῶν στρογγύλων ὀπῶν περικλειουσῶν ταινίαν ἐκ ρόμβων συνδεομένων, κατὰ δὲ τὴν δεξιὰν ὀρθὴν πλευρὰν ἀπλῆ σειρὰ στρογγύλων ὀπῶν καὶ τέλος εἰς τὸ κάτω ὡς καὶ τὸ ἀριστερὸν μέρος προιονωτὰ κοσμήματα, εἰς τὸ ἐν τῶν ὀποίων τὰ κενὰ τρίγωνα πληροῦσι ἄλλα μικρὰ κοσμήματα ἐν σχήματι Τ.

Πλὴν τῶν κοσμημάτων ὑπάρχουσι καὶ πέντε ἐπιγραφαὶ διαφωτίζουσαι ἡμᾶς περὶ τοῦ προσορισμοῦ καὶ τοῦ κτίτορος τῆς πλακὸς.

Τούτων αἱ ὑπ' ἀριθ. 1, 2 καὶ 4 περικλείονται ἐντὸς ἑλλειψοειδοῦς γραμμῆς πᾶσαι δέ, πλὴν τῆς ὑπ' ἀριθ. 3 καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ὑπ' ἀριθ. 2, ἀναγινώσκονται ἐκ δεξιῶν πρὸς τ' ἀριστερὰ καὶ φαίνονται πᾶσαι γενόμεναι διὰ σφραγίδος, ὅταν ἀκόμη τὸ μέταλλον ἦτο θερμόν.

Αἱ ἐπιγραφαὶ ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

1) † Κ(ύρι)Ε ΒΟ-
ΗΘΗ ΤΟΝ
ΦΟΡΟΝ(τα)

2) † Κ(ύρι)Ε ΒΟΙΘ
Η ΤΟΝ ΦΟΡ(οντα)

3) † Κ(ύρι)Ε ΒΟ(ήθει)

4) † ΓΕΟΡ
ΓΙΟC ΔΟΥΛ(ος)
Χ(ριστο)Υ Η ΤΟΝ²

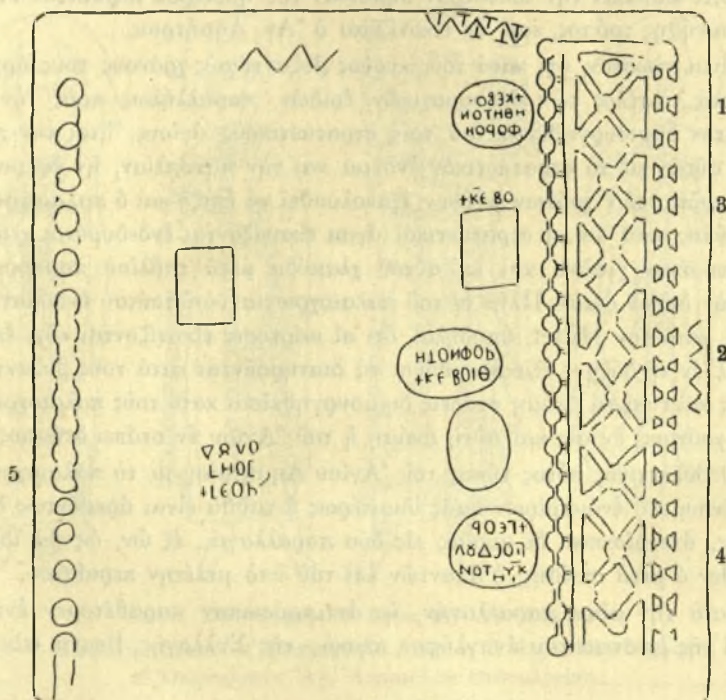
¹ Οὕτως ἀντί ΔΗΜΗΤΡΙΟC

² Ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι ἔχουσι τυπωθῆ δύο ἐπ' ἀλλήλοι σφραγίδες. Τὰ γράμματα μετὰ τὸ Χ(ριστο)Υ ἀνήκουσι πιθανώτατα εἰς ἄλλην σφραγίδα ἀνάλογον πρὸς τὰς ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 2 καὶ εἶναι λείψανα τῶν λέξεων (Κύριε βοήθ)Η ΤΟΝ (φορόντα).

5) † ΓΕΟΡ
ΓΗΟΣ
ΔΟΥΛΟ(ς Χριστοῦ)

Οὕτως ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν μανθάνομεν, ὅτι ἡ πλάξ ἐχρησίμευεν ὡς περι-
απτου, οὗτινος ὁ κίτωρ ὠνομάζετο Γεώργιος.

Ἡ πλάξ ἄρα ἀνήκει εἰς τὴν σειρὰν ἐκείνην τῶν μικρῶν ἀναγλύφων τῶν
χρησιμευόντων ὡς περιάπτων, τῆς ἄλλος ἀντιπρόσωπος λίαν συγγενῆς εἶναι ἡ

Εἰκ. 2. Ὁπισθία ὄψις τοῦ περιάπτου.

ἐκ Φιλαδελφείας προερχομένη καὶ εὑρισκομένη ἄλλοτε εἰς τὴν Συλλογὴν τῆς
Χριστ. Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας, ἀποκειμένη δὲ νῦν εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον
Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τῆς πλακὸς ἐκείνης εἰκονίζεται ὁ Ἅγ. Γεώργιος μετ' ἐπιγρα-
φῆς λίαν συγγενοῦς πρὸς τὰς ὑπ' ἀριθ. 1 - 3 τῆς ἡμετέρας: Κ(ύριε) Ε ΒΟ | ΗΘ
ΤΟ(ν) | ΕΧΟΝΤΑ | ΜΕ ΑΜΗ(ν)¹.

¹ Ἀπεικόνισις ἐν Λαμπάκη, Οἱ ἐπτὰ ἀστέρες τῆς Ἀποκαλύψεως, Ἀθήναι 1909
σ. 412, εἰκ. 229.

Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν, ὅτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλακάς εἰκονίζονται ἅγιοι στρατιωτικοί, δὲν θὰ ἦτο ἴσως πολὺ ἀπίθανον νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι τὰ περίεργα ταῦτα ἔφερον ἴσως στρατιῶται, ὧν προστάται ἐθεωροῦντο οἱ πολεμισταὶ ἅγιοι.

Καθορισθέντος οὕτω τοῦ προορισμοῦ τῆς ἡμετέρας πλακός, ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν τὴν εἰκονογραφικὴν θέσιν τῶν ἐπ' αὐτῆς παριστανομένων ἁγίων καί, βοηθούμενοι ἐκ τῶν πορισμάτων τῆς ἐξετάσεως ταύτης, νὰ ὀρίσωμεν καὶ τὴν χρονολογίαν τοῦ μνημείου.

Ὅτι ἀποτελεῖ τὴν ἰδιαιτέραν σημασίαν τοῦ ἡμετέρου περιήπτου εἶναι ὁλίαν ἀσυνήθης τρόπος, καθ' ὃν εἰκονίζεται ὁ Ἅγ. Δημήτριος.

Εἶναι γνωστόν, ὅτι κατὰ τοὺς κυρίως βυζαντινοὺς χρόνους τοὺς ἀρχομένους μετὰ τὸ τέλος τῶν εἰκονομαχικῶν ἐρίδων, παραλλήλως πρὸς τὸν νέον τύπον τὸν δημιουργηθέντα διὰ τοὺς στρατιωτικούς ἁγίους, ἴτοι τὴν παράστασιν αὐτῶν μὲ τὸ στρατιωτικὸν ἔνδυμα καὶ τὴν πανοπλίαν, ἦν ἔφερον καὶ οἱ στρατιῶται τῶν χρόνων ἐκείνων, ἔξακολουθεῖ νὰ ἐπιζῆ καὶ ὁ παλαιοχριστιανικὸς τύπος, καθ' ὃν οἱ στρατιωτικοὶ ἅγιοι εἰκονίζονται ἐνδεδυμένοι χειριδωτὸν ἔξωσμένον χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ χλαμύδα μετὰ ταβλίου πορπουμένην παρὰ τὸν δεξιὸν ὦμον. Πλὴν δὲ τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ τούτου ἐνδύματος, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Millet, ὑποδηλοῖ, ὅτι οἱ μάρτυρες εἰκονίζονται «ὄχι ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐν τῇ δόξῃ»¹ ἔξακολουθοῦσι νὰ διατηροῦνται κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους καὶ τυπικαὶ ἀκόμη στάσεις δημιουργηθεῖσαι κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους, ἐν αἷς καὶ αὐτῇ ἀκόμῃ ἢ τοῦ Ἁγίου ἐν στάσει δεήσεως².

Ὁ βυζαντινὸς οὗτος τύπος τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μὲ τὸ παλαιοχριστιανικὸν ἔνδυμα ὁ ἐνδιαφέρων ἡμᾶς ἰδιαιτέρως ἐνταῦθα εἶναι ἀρκούντως διαδεδομένος, ἀνευρίσκεται δὲ κυρίως εἰς δύο παραλλαγάς, ἕξ ὧν, ὡς θὰ ἴδωμεν, προήλθεν ὁ μετὰ σπάθης, ὁ ἀπαντῶν ἐπὶ τοῦ ὑπὸ μελέτην περιήπτου.

Κατὰ τὴν μίαν παραλλαγὴν, ἣς ἀντιπρόσωπον παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸν ἐπὶ τῆς ἐκ στεατίτου ἀναγλύφου πλακός τῆς Συλλογῆς Bearn (εἰκ. 3₁)³

¹ Ἐν ἐπιστολῇ πρὸς G. Schlumberger, ἐν Monuments Piot IX 1902, 234 σμ. 1.

² Κιβωτίδιον ἐν Halberstadt παρὰ Schlumberger, L'Épopée byzantine II 505. Κιβωτίδια Βατοπεδίου καὶ Λαύρας ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, περὶ ὧν θέλομεν ἀσχοληθῆ ἐν ἰδίᾳ μελέτῃ.

³ Schlumberger ἐν Monuments Piot IX 1902, Πιν. XX. Ὅμοιοι παραστάσεις: Ἐσμαλτωμένον τρίπτυχον Συλλογῆς Morgan παρὰ Dalton, Byzantine art and archaeology Oxford 1911 521 εἰκ. 310. Τρίπτυχον Βατικανοῦ παρὰ Munoz, L'art byzantin à l'Exposition de Grotta - Ferrata Rome 1906 104 εἰκ. 70. Τρίπτυχον βιβλιοθήκης Casanatense ἐν Ρώμῃ παρὰ Munoz, Ἐνθ' ἀν. 106 εἰκ. 72. Ἀνάγλυφον Μονῆς Ζηροποτάμου ἐν Ἁγ. Ὄρει παρὰ Brockhaus, Die Kunst in den Athosklöstern Leipzig 1891 Πιν. 9.

ὁ Ἅγιος φορεῖ χιτῶνα καὶ χλαμύδα μετὰ ταβλίου καὶ κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς σταυρόν, ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ εὐρίσκειται ὑπὸ τὴν χλαμύδα.

Κατὰ τὴν ἐτέραν παραλλαγὴν, ἣς παράδειγμα δύναται νὰ ληφθῇ ἡ τοιχογραφία τοῦ σπηλαίου τοῦ Ἁγ. Παύλου ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Στύλου ἐν Λάτμῳ (εἰκ. 3₂)¹, ὁ Ἅγ. Δημήτριος εἶναι ὁμοίως ἐνδεδυμένος καὶ κρατεῖ ἐπίσης διὰ τῆς δεξιᾶς σταυρόν², ἀλλὰ ἡ ἀριστερὰ ἐξέρχεται ἐκ τῆς ἀνευσερμένης χλαμύδος καὶ παρίστανται μὲ τὴν παλάμην πρὸς τὰ ἔξω.

Εἰκ. 3. Εἰκονογραφικοὶ τύποι τοῦ Ἁγ. Δημητρίου.

- 1 Σταετίτης Βearn. 2 Τοιχογραφία Λάτμου. 3 Περιάπτων Βερροίας.
4 Τοιχογραφία Ἁγ. Ἀποστόλων Θεσσαλονίκης.

Τοῦ τελευταίου τούτου τύπου ἐξέλιξις δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ παράστασις τοῦ Ἁγ. Δημητρίου ἐπὶ τοῦ ὑπὸ μελέτην περιάπτου. Κατὰ ταύτην ὁ Ἅγιος,

¹ Milet, III 1: Wiegand, Der Latmos, Berlin 1913 Πιν. V, "Ὅμοιοι παραστάσεις: Σμάλτον ἐν Halberstadt παρὰ Dalton, "Ενθ' ἀν. 500 εἰκ. 299. Τρίπτυχον Harbaville ἐν Παρισίοις προχείρως παρὰ Diehl, Manuel d'art byzantin² Paris 1925 - 6 II 662 εἰκ. 323.

² Εἰς τὴν ἔγχρωμον ἀπεικόνισιν τοῦ ἀνωτέρω βιβλίου τοῦ Wiegand, ἐξ ἧς τὸ ἡμέτερον σχέδιον, ἔχει παραλειφθῇ ὁ διὰ λευκοῦ χρώματος ἐξωγραφημένος σταυρός, ὃν κρατεῖ ὁ Ἅγιος. Ὑπάρχει ὁμοίως εἰς τὸ πρωτότυπον, ὡς βεβαιοῖ ὁ Wulff παρὰ Wiegand, "Ενθ' ἀν. 206 σημ. 3.

ἀντὶ νὰ ἔχη τὴν ἀριστερὰν εἰς τὸ τυπικὸν σχῆμα μὲ τὴν παλάμην πρὸς τὰ ἔξω, κρατεῖ τὴν σπάθην.

Οὕτω δημιουργεῖται ὁ σπαθοφόρος τύπος τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Τοῦ τύπου τούτου ἔτι περαιτέρω ἐξέλιξις εἶναι ἡ ἀπεικόνισις αὐτοῦ μεταξὺ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Ναοῦ τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων ἐν Θεσσαλονίκῃ. (εἰκ. 3₄) Ἀλλὰ εἰς τὴν τοιχογραφίαν αὐτὴν πλὴν τῆς ἐξελίξεως τοῦ σπαθοφόρου τύπου, βλέπομεν καθαρὰ καὶ τὴν προϋούσαν παρανόησιν τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ ἐνδύματος τοῦ Ἁγίου, ἣτις ἀργότερον κατὰ τὸν 16^{ον} αἰῶνα εἶναι ἔτι ἐμφανεστερα εἰς τὰς ἀγιορειτικὰς τοιχογραφίας¹. Ἡ παρανόησις δὲ αὕτη κύριον ἴσως λόγον ἔχει τὴν ὀλονὲν μεγαλύτεραν ἐπικράτησιν τοῦ ἐτέρου τύπου τῶν στρατιωτικῶν ἁγίων μὲ τὴν πανοπλίαν, τὸν ὁποῖον προετίμων οἱ ζωγράφοι ὡς πλησιέστερον πρὸς αὐτούς, ἐνῶ ὁ ἄλλος, ὁ παλαιοχριστιανικός, ἦτο πλέον ἐντελῶς ξένος καὶ συνεπῶς ἀκατανόητος.

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἐν τῇ εἰκόνι 3 παραδειγμάτων δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ σπαθοφόρου τύπου τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, συγχρόνως ὁμως δύναται νὰ ἴδῃ, ὅτι ὁ τύπος τοῦ Ἁγίου, οἷον τὸν εὐρίσκομεν ἐπὶ τοῦ ὑπὸ μελέτην περιάπτου, πλησιάζει πολὺ περισσότερον πρὸς τὰς παλαιότερας παραστάσεις ἢ πρὸς τὴν τοιχογραφίαν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Τοῦτο δύναται, ἴσως, νὰ χρησιμεύσῃ καὶ διὰ τὸν χρονολογικὸν προσδιορισμὸν τοῦ περιάπτου, περὶ οὗ εὐθὺς κατωτέρω.

Ὡς πρὸς τὰς παραστάσεις τῶν δύο ἐκατέρωθεν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Ἱεραρχῶν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου περιάπτου, τοῦ Ἁγ. Βασιλείου καὶ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, δὲν θὰ εἶχέ τις πολλὰ νὰ παρατηρήσῃ, δεδομένου ὅτι εἰκονογραφικῶς οἱ τύποι οὗτοι ἐλάχιστα ἐξειλχθησαν. Κατὰ τὴν μορφήν οἱ Ἱεράρχαι εἶναι πάντοτε οἷους πολὺ ἀργότερον περιγράφει ἡ Ἐρμηνεία τῶν ζωγράφων, ὁ μὲν Ἁγ. Βασίλειος «μακρὰν ἔχων τὴν γενειάδα, ὄφρυδια καμαρωτά», ὁ δὲ Ἁγ. Γρηγόριος «γέρων φαρακλὸς πλατυγένης... καὶ τὰ ὄφρυδια ἴσα»². Ἀπὸ τοῦ 14^{ου} ὁμως αἰῶνος, ἂν μὴ καὶ ὀλίγον ἐνωρίτερον, βλέπομεν ὡς πρὸς τὸ ἐνδυμα νεωτερισμούς τινας, ὧν κυριώτερος δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ σχῆμα τοῦ ἐπιγονατίου. Ἐνῶ δηλαδὴ εἰς τὰ παλαιότερα μνημεῖα τοῦτο κρέμαται ὑπὸ μορφήν μανδηλίου³, ἀπὸ τοῦ 14^{ου} κυρίως αἰῶνος λαμβάνει τὸ σχῆμα τὸ ὁποῖον καὶ σήμερον ἀκόμη ἔχει⁴. Οἱ Ἱεράρχαι ἐπὶ τοῦ ἀπασχο-

¹ Τοιχογραφία Ναϊσκού Ἁγίου Γεωργίου ἐν τῇ Μονῇ Ἁγίου Παύλου, Καθολικῶν Μ. Εὐνοφῶντος καὶ Μ. Διονυσίου παρὰ Millet, *Monuments de l'Athos I Les Peintures Paris 1927* Πιν. 171, 192, 203. Πρβλ. προχείρως καὶ Diehl, "Ενθ' ἄν. II 842 εἰκ. 417.

² Ἱερομ. Διονυσίου, Ἐρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης, Ἐκδ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Πετρούπολις 1909 154 § 16.

³ Βλ. προχείρως παραδείγματα παρὰ Diehl, "Ενθ' ἄν. II 637 εἰκ. 309. 692 εἰκ. 342.

⁴ Πρβ. Millet, *Monuments byzantins de Mistra, Paris 1910* Πιν. 103 3,6.

λοῦντος ἡμᾶς περιήπτου ὡς πρὸς τὴν μορφήν τοῦ ἐπιγονατίου σχετίζονται στενῶς πρὸς τὰ παλαιότερα μνημεῖα.

Ἐξ ἄλλου ὁμως οὗτοι παρουσιάζουσι λίαν αἰσθητὴν ἀναλογίαν πρὸς τοὺς εὐρισκομένους ἐπὶ ἐνὸς ἀργυροῦ κιβωτιδίου ἀποκειμένου ἐν τῷ θησαυροφυλακείῳ Sancta Sanctorum τοῦ Λατερανοῦ ἐν Ρώμῃ (εἰκ. 4)¹. Ἀπλὴ παραβολὴ τῆς πλευρᾶς τοῦ κιβωτιδίου, ἐφ' ἧς οἱ δύο Ἱεράρχαι πρὸς τὴν ὑπὸ μελέτην πλάκα, δεικνύει σαφῶς τὰς ὑφισταμένας ἀναλογίας. Ἡ τοιαύτη σχέση τῶν δύο μνημείων εἶναι λίαν χρήσιμος, διότι δύναται ὁμοῦ μὲ τὰς ἄλλας ἐνδείξεις νὰ ὀδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς τὸν χρονολογικὸν προσδιορισμὸν τοῦ περιήπτου τῆς Βερροίας. Πράγματι τὸ ἐν Sancta Sanctorum κιβωτιδίον φέρει σφραγίδα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Πάπα Νικολάου Γ' (1277 - 1280)².

Ἡ σφραγὶς βεβαίως ἐτέθη, ὅταν τὸ κιβωτιδίον μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἁγίωνλευψάνων μετεφέρθη ἐξ Ἀνατολῆς, πιθανώτατα ἐξ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἶναι ἄρα τοῦτο παλαιότερον τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ 13^{ου} αἰῶνος. Ὁ Lauer (ἐνθ' ἄν. 78) ἀνάγει αὐτὸ εἰς τὸν 11^{ον} αἰῶνα.

Θὰ ἠδυνάμεθα καὶ ἡμεῖς ν' ἀναγάγωμεν τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς περιήπτου εἰς τοὺς ἰδίους χρόνους; Τόσον ἢ ἐκ στεατίτου πλάξ τῆς Συλλογῆς Beagn ὅσον καὶ αἱ τοιχογραφίαι τοῦ σπηλαίου τοῦ Ἁγ. Παύλου ἐν Λάτμω χρονολογοῦνται γενικῶς ἀπὸ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος. Ἐξ ἄλλου αἱ τοιχογραφίαι τοῦ Ναοῦ τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων Θεσσαλονίκης, μετὰ τῶν ὁποίων ἀνεύρομεν καὶ τὸν σπαθοφόρον τύπον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, εἶναι ἔργα τοῦ 14^{ου} αἰῶνος, ὡς ἀποδεικνύουσι πρόσφατοι ἡμέτεροι ἔρευναι. Ὡστε μετὰ τῶν δύο τούτων χρονολογιῶν, τοῦ 11^{ου} δηλαδὴ καὶ τοῦ 14^{ου} αἰῶνος πρέπει νὰ τοποθετήσωμεν τὸ περιήπτου τῆς Βερροίας. Ἀλλὰ ὁ ἐπὶ τοῦ περιήπτου τούτου τύπος τοῦ Ἁγ. Δημητρίου σχετίζεται, ὡς εἶδομεν, περισσότερον πρὸς τὰς παλαιότερας παραστάσεις ἢ πρὸς τὴν τοιχογραφίαν τῶν Ἁγ. Ἀπο-

Εἰκ. 4. Ἀργυροῦν κιβωτιδίον ἐν Sancta Sanctorum Λατερανοῦ Ρώμης.

¹ Lauer, ἐν Monuments Piot XV 1906 Πιν. X₂ καὶ προχείρως παρὰ Diehl, "Ενθ' ἄν. II 707 εἰκ. 353.

² Lauer, "Ενθ' ἄν. 78 πρβ. καὶ Πιν. XI 7.

στόλων· παρουσιάζει ὅμως μορφὴν περισσότερον ἐξειλιγμένην ἢ τὰ ἐκ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος παραδείγματα, πείθουσιν ὅτι οὗτος εἶναι κατὰ τι μεταγενέστερος.

Ἐπίσης οἱ Ἱεράρχαι εἶδομεν ὅτι εἰκονογραφικῶς εἶναι παλαιότεροι τοῦ 14^{ου} αἰῶνος.

Ἔχων τις πρὸ ὀφθαλμῶν πάσας ταύτας τὰς παρατηρήσεις νομίζω, ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἴσως πολὺ μακρὰν τῆς ἀληθείας χρονολογῶν τὸ περίαιπτον τῆς Βερροίας ἀπὸ τοῦ 12^{ου} αἰῶνος. Διὰ τὴν ἐποχὴν ἄλλως ταύτην συνηγοροῦσι καὶ αἱ ἐπιμήκεις ἀναλογίαι τῶν μορφῶν καὶ ἡ κομψότης αὐτῶν, ἥτις ὁμοῦ μετὰ τῆς εἰκονογραφικῆς σημασίας καθιστᾷ τὸ μνημεῖον τοῦτο τῆς μικροτεχνίας ἄξιον πλείστης προσοχῆς.

Α. ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ